

Jovan Medurić

: Városi Múzeum, Óbecse

Lengyel László

: Városi Múzeum, Óbecse

A NAGY KIVÁNDORLÁSI HULLÁM

The Great Wave of Migrations

Veliki val. Iseljavanje iz srednje Europe u Ameriku 1880–1914. Priredio Ervin Dubrović. Muzej grada Rijeke, 2012.

Az emigráció e nagy hullámát eddig nem kutatták ilyen – népeket, sőt kontinenseket átívelő – szakmai összefogással, a téma inkább csak egy-egy nemzet gazdasági-történeti eseményeként került előtérbe, s nem tekintett ki azokra a szélesebb körű szervezési teendőkre, utazási körülményekre, amelyek ezt a tömeges emigrációt lehetővé tették. Maga a kivándorlás jelensége már a 16. században megjelent, majd folytatódott a vizsgált időszakig, amikor is hatalmas méreteket öltött.

Sok millió ember migrációját mintegy évszázados időtávban figyelemmel kísérni – már magának a témának a megálmodása is nagyszerű dolog. A cél az volt, hogy ne csak a tengerpart lakóinak (horvátok) az emigrációját érintse a kutatás, hanem a magyar, szlovák, német, román, ruszin stb. közösségek sorsát is leírja, mégpedig az egyes nemzetek szakembereinek a közreműködésével. Ennek megfelelően Amerika és Európa számos országából valók a szerzők, New Yorktól Londonon át Kaposvárig, illetve Bécstől, Graztól Krakkóig, mind jeles kutatói a tematikának. A kiadás helyének megfelelően a rijekai kutatók anyaga a legterjedelmesebb, de a vajdasági kutatók is kivették részüket a munkából: Jovana Ivetić, Ljubica Otić, Németh Ferenc. A vajdasági vonatkozású adatok felkutatásával, összeállításával e szakemberek jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy

megismerjük a szűkebb pátriánk területéről kivándorlók adatait, hiszen ezek az események nagyban kihatottak Közép-Európa demográfiai térképére, főleg azért is, mert egyes kivándorló rétegek soha nem tértek vissza.

A könyv alapkonceptiója az volt, hogy a szerzők figyelme mind az utazás, szervezés kommunikációjára, mind pedig magára a nagyvilágba induló ember habitusára, sorsára egyaránt fókuszál. Külön teret kapott a könyvben az óceánjáró gőzhajók technológiai fejlődése, a nagy gőzhajó-társaságok megalakulása, s nyomon követhetjük, hogy ezek az előfeltételek hogyan alakították ki a két földrésznek: Európának és Amerikának, az Ókontinensnek és az Újvilágnak a kapcsolatát. Így a tanulmányok nemcsak az Amerikába (esetleg Argentínába, Chilébe, Ausztráliába, Új-Zélandra, vagy Amerika és Afrika más országaiba) történő kivándorlással foglalkoznak; autentikus képet rajzolnak többek között a korabeli közlekedésről, a posta, az ügyintézés körülményeiről stb.

Mint említettük, a kötet sokszerzős, ezért talán gyűjteményes kötetnek is tartható, de ahogyan a szerkesztő, Ervin Dubrović vall erről, az egységes téma-választás okán mégis a monográfia műfajába sorolható. A címben megfogalmazott területi egység, Közép-Európa definiálása következetes és határozott döntés eredménye volt, hiszen így tudta a kötet felölelni mind a történeti-politikai területeket érintő, mind pedig a nemzeti aspektusú kutatások eredményeit.

A kötet oldalain sorsok tűnnek fel előttünk, olyanoké is, akiknek beteljesült az álma, s olyanoké is, akik üres kézzel, csalódottan tértek haza, vagy még arra sem volt módjuk. A képek, dokumentumok sokasága az utazás lázában élő, a remény és a szorongás közt hanyattatott tömegek képét mutatja; az arcokon az ismeretlentől való félelem tükröződik, ugyanakkor az ember kiszolgáltatott, megalázott és megalázkodó élethelyzete is. Egy-egy élettörténet, sorsleírás néha egy egész közösséget, népet szimbolizál.

A könyv első részében a kivándorlást indukáló társadalmi körülmények, viszonyok leírása található, főként a politikai és gazdasági okok. Adatokat találunk a kivándorlás méreteiről, arról, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia területéről melyik kontinensre hányan indultak új hazát keresni. Megdöbbentő adat továbbá, hogy 1815 és 1930 között mintegy hatvanmillió európai emigrált a tengeren túlra. A soron következő tanulmányokban nyomon követhetjük a közlekedés fejlődését, a technika csodáit, a vitorlások, majd a gőzhajók után a gőzhajózás forradalmasítását, ami csak gerjesztette az új technológiák kialakulását. A legnagyobb óceánjárók és hajózási társaságok, hajókartellek leírása mellett helyet kaptak az ügynökök is, akik nélkül ez a migráció sohasem öltött volna ekkora méreteket, s akik révén reklám- és ígéretheadjártat, valamint plakátok sokasága özönlött el a térség lakosságát.

A kötet nagy fejezeteit képezi a legjelentősebb európai kikötők bemutatása – ahonnan a tömegek az új világba bocsáttattak: Liverpool, Southampton,

Bremen, Hamburg, Rotterdam, Antwerpen; majd a francia kikötővárosok: Le Havre és Cherbourg, majd Genova, Trieszt. Mindeközben betekintheünk az utazás/az utazók életkörülményeibe, a sokszor embertelen és méltatlan utazási feltételek között hányódó, megalázott és kiszolgáltatott embertömegek életébe. Teljesen új fogalmakkal ismerkedhet meg az olvasó: amilyenek pl. az emigránsok városai (vagy inkább telepei), ahol a hajóút előtt gyülekeznek (egyedinek számít Ballinstadt, a híres hajómágnás nevére elnevezett); azután ugyancsak új jelenségnek számítanak az ellenőrző pontok New York előtt: Castle Garden és Ellis Island („a remény és a könnyek szigete”), a népek nagy kohója, ahol a bevándorlók további sorsa eldől. A kötet írásaiban közben kiemelkedő tudósok, írók, tanítók, sportolók és mások portréi kerülnek előtérbe, akik a sikeres kivándorlók képviselői. Elég csak Nikola Teslára, Mihajlo Pupinra vagy egy más területről Johnny Weissmüllerre, Lugosi Bélára gondolni.

Az új hazába érkezők különbözőképpen találták fel magukat: egyesek nem lelték meg a megígért és remélt boldogulást, és visszatértek; mások ugyan nem találták fel magukat az új otthonukban, de mégsem tértek vissza, ám hazaküldött leveleikben figyelmeztették az útra indulókat, és lebeszélték őket szándékukról. A harmadik – egyben legszámosabb – csoportba azok tartoztak, akik sikeresen vették az akadályokat az új hazában. Az „amerikások”, ahogyan nevezték őket, nemcsak szegényítették a kibocsátó közösséget; ők keresettük egy részét hazaküldték, ami jelentős mértékben javított az itthon maradt család életkörülményein, emellett élettapasztalatuknak, világot látott ismereteiknek is hasznát vették az otthon maradottak.

Különösen kidolgozott, részletes rajz készült a rijekai kivándorlókról, a segítőkről és az otthon maradottakról. Szívszorító élettörténeteket olvashatunk erős férfiakról, magányos és kétségbeesett lányokról és az otthon maradt, reménytelen anyákról.

A könyv záró részében a restrikción, a hazatérés képei körvonalazódnak, valamint az a történelmi háttér, amikor bevándorlási törvény születik Amerikában, s meghatározzák, honnan kit fogadnak be, majd ezzel egy időben megerősödik az idegengyűlölet is. Mivel a különböző területekről történő kirajzások leírása párhuzamosan egymás mellé épül a kötetben, lehetőség nyílik az egyes régiók történeteinek az összehasonlítására is.

3. A tanulmánykötet tudományos-tartalmi értékein túl hangsúlyozni kell, hogy ez a kötet esztétikai szempontból is remekmű. Elektronikus közlésvilágunkban kézzelfogható bizonyítéka annak az igénynek, hogy a könyv nyomtatott formája nem szűnhet meg. Magában hordozza mindazokat az elemeket, melyeket más közlésmódok nem tartalmazhatnak: pl. a dimenzió, a forma, a súly, a papír minősége, fénye, színe stb. A felsorolt tényezők e kiadvány megalkotásakor tökéletes harmóniába kerültek, s csak így válhatott a kötet a fel-

dolgozott nagy kivándorlás emberi drámájának háromdimenziós emlékművéé. Szándékosan nem az emléktáblát említjük, mert a könyv lapozásakor vizuális élményünk révén megérezzük a mélységet, amelyet az összeválogatott – a nagyság, hely és tónus szempontjából is pontosan a megfelelő helyre és méretre beszerkesztett – illusztrációs anyag biztosít; mozgást és kinetikai energiát adva a leírt tényanyagnak. Mindehhez fontos volt a sötét és a világos tónusok, felületek váltakozása és összhangja, amely nemcsak egy-egy lapra, vagy a szétnyitott könyv mindkét oldalának harmonikus összecsengésére vonatkozik, hanem arra a különös jelenségre, hogy ezáltal a könyv lapozásakor átérezhető a drámaiság szimultán kontrasztja. A képekhez csatolt szövegekben rendkívüli körültekintéssel történt a betűtípusok kiválasztása – így e szövegrészek az illusztrációkhoz viszonyítva sokkal lágyabb tónusukban is jól olvashatók. Ez a különleges pszichikai momentum teszi a képanyagot még kiemeltebbé, figyelemfelkeltőbbé, ráirányítva az olvasó tekintetét a részletekre. Külön kiemelendő az illusztrációk nagyságának és elhelyezésének a meghatározása és módszertana is. A forrásanyag esetében az általános emberi sorsok képei, a régmúlt idők elhomályosult emlékei sokszor ki vannak nagyítva, a körvonalak elmosódottak, helyet hagyva a misztikumnak, a képzeletnek, sőt a szemlélő egyéni érzelmeinek is. Fontos megjegyezni, hogy a képek csoportosítása, megjelenítése rendkívül kifejező, helyenként fokozottan szuggesztív, anélkül, hogy sértő vagy megalázó lenne.

Az újkori történelem egy meghatározó emberi jelenségének – az 1880 és 1914 között lezajlott tömeges kivándorlásnak – állít emléket ez a kötet. Olvasmányos szövege lehetővé teszi, hogy valóságos kincsesbányára leljen benne a történész mellett a technikát kedvelő olvasó, az etnológus, a kulturális antropológia művelője, a szociálpszichológus, plakátkészítő, betűtervező és még sokan mások.